

DE „DOLINGE” VAN CAROLUS
VAN DER HAEGHE, 1699-1705
DE LOTGEVALLEN VAN EEN VLAAMSE
VOC-SOLDAAT TIJDENS ZIJN VERBLIJF
IN BATAVIA, DE FILIPPIJNEN EN JAPAN

DOOR

Jan PARMENTIER

24613

Inleiding

De archieven van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) herbergen een boeiend dagboek van een Vlaamse soldaat, die deze compagnie als werkgever vond om moeilijkheden in eigen streek te ontvluchten¹. Carolus Van der Haeghe (°1675), afkomstig uit het Oostvlaamse Waarschoot, hoefde niet uit economische noodzaak zijn toekomst te zoeken in Oost-Indië². Werkzaam als klerk leidde hij een relatief comfortabel bestaan. Een ongelukkige liefdes'histoire en zijn zin voor avontuur zette Carolus er toe aan om in 1699 samen met een vriend naar Middelburg te reizen. Hij nam er dienst bij de VOC als gewone soldaat voor een periode van zeven jaar.

Vanaf het verlaten van het ouderlijk huis heeft Van der Haeghe zijn dagboek bijgehouden. Hij beschrijft uitvoerig zijn ontmoetingen met zielverkopers en lichtekooien in Zeeland vooraleer hij aan boord van een VOC-schip naar Batavia zeilde. De lange zeereis (negen maanden) was vol ontberingen, wat hem al vrij snel de lust ontnam om in Oost-Indië zijn bestaan op te bouwen. Hij hoopte op korte termijn naar de Republiek terug te keren en werd hierin gesteund door Emmanuel de Bornezee, een lid van de Raad van Indië. Deze hooggeplaatste compagnie-dienaar was geboren in het Fransvlaamse Cassel en beschouwde Carolus als zijn beschermeling³. Onze figuur verkeek echter zijn kansen door een al te liederlijk leven als soldaat.

¹ Algemeen Rijksarchief Den Haag (ARDH), VOC nr. 1684.

² Rijksarchief Gent (RAG), Oostvlaamse Kerkfabrieken : Waarschoot. Doopregisters 1644-1678.

³ De Bornezee kwam in 1657 te Batavia aan als soldaat aan boord van het „*Hof van Zeeland*”. Hij bouwde echter een commerciële loopbaan uit ; zo promoveerde hij in 1670 tot koopman en in 1684 tot eerste koopman in het kasteel Batavia. De bekroning van zijn bijzonder lang

Ongeveer twee jaren later en het soldatenleven moe wist Carolus samen met zijn toenmalige vriend Jean Beriot te deserteren via een Armeens schip onder Spaans commando. De Spanjaarden zeilden naar Manilla en beloofden de deserteurs een passage voor Europa. Aan deze belofte werd echter nooit een gevolg gegeven.

Onze vrijbuiters woonden twee jaar in de Filippijnse hoofdstad. Bijna tweederden van het dagboek zijn gewijd aan dit verblijf. Zijn verhaal wordt kleurrijker en weerspiegelt uitstekend zijn levenswandel. Zo hielp hij de Jezuïeten in hun bekeringsijver tegenover protestantse deserteurs en werd hij de lieveling van de garnizoenoverste. Deze commandant vertrouwde hem de renovatie toe van het fort van Manilla; een taak die hij met de hulp van 200 inlanders tot een goed einde bracht, ondanks het feit dat hij weinig afwist van militaire bouwkunde.

Wanneer de berichten over het uitbreken van de Spaanse Successie-oorlog Manilla bereikten vreesde hij voor zijn leven. Hij vluchtte samen met vijf andere vrijbuiters, die ook in Spaanse dienst werkten. Met een kleine jol poogden Carolus en zijn companen de Chinese kust te bereiken in de hoop een schip te ontmoeten dat hen naar Europa kon voeren.

Zonder veel succes strandden ze uiteindelijk op een van de Ryu Kyu-eilanden (Japan), maar ze bleven een tijdje in de waan dat ze in China waren geland. De Japanners verdachten hen van vermomde katholieke priesters te zijn. Daarom werden ze vijandig behandeld en gevangen gezet. Hier eindigt het dagboek van Carolus, maar dankzij het dagregister van de Hollandse factorij Deshima te Nagasaki konden we zijn Japanse lotgevallen op de voet volgen ⁴. Na enige weken leverden de Japanners de zes indringers uit aan de VOC-bedienden in Nagasaki. Zij vonden Carolus' dagboek waardoor hij als een deserteur en een Spaanse collaborateur werd bestempeld. Zijn leven hing aan een zijden draadje toen het factorij-opperhoofd van Deshima aan de Japanse overheid voorstelde Van der Haeghe op te hangen aan een scheepsmast. Doch zo'n executie vereiste de toestemming van de keizer. Om de Japans-Hollandse relaties niet te schaden stuurde men de zes gevangenen naar Batavia, om aldaar berecht te worden.

Eens te meer dankzij de invloed van Emmanuel Bornezee besliste de Raad hem te pardonneren. Carolus nam weer dienst als soldaat op het fregat „*Den Berg*” en bereikte op 23 juli 1705 de Texelse rede ⁵.

Het dagboek dat zich in Den Haag bevindt is een kopij, letterlijk overgeschreven door een compagnie-dienaar in Deshima, om als bewijsmateriaal te dienen bij het proces in Batavia. Jammer genoeg hebben we het originele

verblijf in de Oost was de benoeming in 1701 tot ordinaris van de Raad van Indië, een functie die hij waarnam tot zijn pensionering in november 1705 (ARDH, VOC nrs. 1681 en 5240).

⁴ ARDH, Nederlandse factorij in Japan nr. 115.

⁵ ARDH, VOC nr. 1681.

*Fig. 1. — VOC-soldaten aan boord gebracht nabij de Montelbaanstoren in Amsterdam, kort voor de afreis naar Azië.
(Schilderij van J. Storck, 1687, Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam).*

procesdossier niet teruggevonden. Zoals we reeds opmerkten hebben we wel dit ego-dokument kunnen aanvullen met talrijke data uit het dagregister van Deshima en uit enkele andere VOC-archiefstukken.

Het belang van dit bonte verhaal ligt hem in de eerste plaats bij de originaliteit van dit dokument; zelden zijn er zulke persoonlijke ervaringen neergeschreven en bewaard gebleven van iemand die een lage functie bekleedde in de maritieme wereld. Bovendien heeft Carolus nooit de intentie gehad zijn verhaal te schrijven om het later te publiceren. Dit dagboek was enkel persoonlijk of misschien bestemd om gelezen te worden door naaste familieleden.

Via zijn belevenissen krijgen we een spiegel van het dagelijkse leven in Oost-Indië en een beeld van de vrij onbekende wereld van Europeanen, die als deserteurs en avonturiers een zwervend bestaan kenden in de Oost. Deze vrijbuiters vormden een belangrijke schakel in de culturele uitwisseling tussen Europa en Azië.

Op weg naar Middelburg

Vooraleer het verhaal van zijn „dolinge” aan te vatten verklaarde Carolus eerst waarom hij voor het avontuur gekozen had. Vermoedelijk is deze inleiding er nadien bijgevoegd.

In 1698 was de verloofde van Carolus de mooie Cornelia Vernesch uit Brugge. Deze jongedame viel niet in de smaak bij zijn moeder noch droeg ze de goedkeuring weg van zijn toenmalige werkgever Guillaume Desmit, de griffier van Eeklo. Deze laatste hoopte dat Carolus zijn nicht Isabella Desmit als bruid zou kiezen. Na een dispuut nam Van der Haeghe ontslag als klerk bij de griffier, maar hij wist enkele weken later een gelijkaardige functie te bekomen bij Gilles Dubois, de griffier van de ambachten Waarschoot, Oosteklo en Ronsele ⁶.

Doch een nieuwe discussie over looneisen zette Carolus ertoe aan ook deze werkgever in de steek te laten.

Niettemin was er tussen Jan Philip Dubois, de broer van Gilles, en Carolus een vriendschapsband gegroeid. Jan Philip, „*die lange jaren bij de zee gesworven hadde*”, verhaalde hem zijn belevenissen zodat Carolus „*ligtelijk besloot om met hem weder weg te gaan, sonder te weten op wat voet ofte waar naartoe*”. Op 13 maart 1699 verliet hij 's nachts het ouderlijk huis, enkel een brief achterlatende die zijn vertrek verklaarde. Samen met Jan Philip Dubois reisde hij via Eeklo naar Brugge. De volgende dag kwamen ze in Oostende en hoopten als passagiers te kunnen meevaren op de „*St. Francisco*”, een fregat die naar Zuid-Spanje zou zeilen ⁷. Jammer genoeg voor onze twee avonturiers ontmoet-

⁶ Gilles Dubois was tussen 1687 en 1699 griffier van de ambachten Waarschoot, Oosteklo en Ronsele (RAG, Ambacht Waarschoot nr. 318).

⁷ De „*St. Francisco*” vertrok op 16 maart 1699 onder het commando van kapitein Nicolaes Ver-

ten ze in Oostende de baljuw, Jan Rotsaert, een goede kennis van Carolus⁸. Toen de baljuw hun intenties vernam verhinderde hij dat de schipper van de „*St. Francisco*” hen als passagiers zou meenemen, enerzijds omdat dit schip zonder konvooi uitzeilde en anderzijds omdat Rotsaert niet geloofde dat Carolus de ouderlijke toestemming had om de wijde wereld in te trekken. Onder de belofte naar Waarschoot terug te keren reisden Van der Haeghe en Dubois naar Brugge „*alwaer wij nog enige dagen bleven plaisiren*”.

Na drie dagen vertrokken de boezemvrienden met de bargie naar Sluis. Via Vlissingen belandden ze in Middelburg, alwaar zij logies vonden bij Marten van May „*’twelk buijten ons weten een zielvercoper was*”.

Het beroep „ziel- of ceelverkoper”, ook wel ronselaar en volkhouder genoemd, bleek sterk verbreid in de Noordnederlandse steden waar de VOC een Kamer had. In tegenstelling tot hun Engelse collega’s werden de potentiële zeevarenden voor de VOC, de Westindische Compagnie en de Marine niet het doel van een presgang, waarbij zeelui ’s nachts uit het bed werden gelicht en onder dwang aanboord werden gebracht. De Nederlandse zielverkopers zochten werloze mannen, liefst zeelui, en boden hen onderdak, voorzagen hen rijkelijk van voedsel, drank, tabak en vrouwen tot wanneer ze schulden maakten. Vanaf dat moment waren deze potentiële zeevarenden verplicht te lenen bij hun volkhouder. De houding van de zielverkoper wijzigde nu drastisch en hij wenste zo weinig mogelijk geld nog te spenderen aan deze berooiden. Tevens werden ze nu opgesloten of mochten ze enkel onder bewaking hun verblijfplaats verlaten totdat ze aan boord van de schepen werden gebracht. Voor deze inscheping tekenden ze een schuldbrief, een transportbrief of transportceel, die voor gewone zeelui en soldaten maximaal 150 gulden bedroeg. Hierdoor bond de zielverkoper de zeevarenden aan zich.

Deze ronselaars waren voornamelijk vrouwen, afkomstig uit het maritieme milieu, die poogden de eindjes aan elkaar te knopen omdat hun echtgenoten vaak langdurig op zee waren. Zij hadden het financieel moeilijk en moesten deze transportcelen verkopen meestal tegen de helft van de waarde om zelf niet failliet te gaan. Deze „zielkopers” bleken ook vaak vrouwen te zijn, die verplicht waren heel wat van deze transportbrieven op te kopen om zelf een kleine winst te maken. Immers wanneer een zeeman overleed of deserteerde werd de transportbrief niet uitbetaald⁹.

cruysse naar Cadiz (A. DE GROOTE, *De Vlaamse Konvooivaart in de tweede helft der 17de eeuw*, onuitgegeven proefschrift RUG, 1974, dl. II, p. XLIX). Nicolaes Vercruysse (*Oostende 1646-† 1706) bouwde aanvankelijk een loopbaan uit in de kaap- en konvooivaart. Zo gebruikte hij in 1696 de „*St. Francisco*” (24 kanonnen en 174 man) als konvooiër (W. DEBROCK, *Nicolas Vercruysse, konvooiër*. In: *Het Visserijblad*, 1990, 5, p. 40-41).

⁸ Jan Rotsaert oefende de functie van baljuw uit tijdens de periode 1698-1711 (RAG, Raad van Vlaanderen nr. 33881).

⁹ M. A. VAN ALPHEN, *The Female Side of the Dutch Shipping. Financial Bonds of Seamen Ashore in the 17th and 18th Century*. In: J. R. BRUIJN & W. F. J. MÖRZER BRUYNS (ed.), *Anglo-Dutch Mercantile Marine Relations 1700-1850*, Amsterdam-Leiden, 1991, p. 125-131.

Carolus verzeilde in een hierboven geschetste situatie. Zijn gastheer Marten de Pape kreeg na enige dagen slaande ruzie met Carolus over zijn dochter Caatjen, zodat Van der Haeghe besloot zijn intrek te nemen in de „Vergulde Valk”. De waardin van deze kroeg heette Hester Debuissou, een lichtekooi en zielverkoopster. Onze figuur kon het bijzonder goed vinden in het gezelschap van zijn „*schoon Hestertje*”. Samen voyageerden ze met de speelwagen naar Arnemuiden en naar Domburg. Op zijn plezierreisjes ontmoette hij verscheidene zeelui die reeds aangeworven waren door de VOC. Deze kennismaking nam bij Carolus de laatste twijfel weg om aan te monsteren bij de Verenigde Oostindische Compagnie als soldaat voor een periode van zeven jaar. Ook meldde hij dat hij een transportbrief voor 150 gulden onderschreef voor zijn waardin Hester. Eens deze schuldbekentenis getekend bracht men hem dadelijk aan boord van de „*IJsselmonde*”.

Op deze wijze begon de loopbaan van Carolus Van der Haeghe bij de grootste onderneming van zijn tijd. De Verenigde Oostindische Compagnie was de belangrijkste werkgever binnen de Republiek. Op haar hoogtepunt had de VOC in Europa ; Afrika (de Kaapkolonie) en Azië zo'n 35.000 mensen in dienst ¹⁰. Dit betekende ook een aantrekkingspool voor heel wat vreemdelingen. Rond 1700 kwam een vierde van de zeevarenden op de VOC-schepen uit het buitenland, terwijl de vreemde aanwezigheid onder de soldaten aan boord liefst 35% bedroeg ¹¹.

In tegenstelling tot de verwachtingen bleef het aantal Zuidnederlanders die voor een maritieme of militaire loopbaan onder de compagnievlag koos vrij beperkt. Tussen 1661 en 1710 monsterde er jaarlijks gemiddeld 190 Vlamingen, Brabanders en Walen aan ¹². Echter bij de kleine Zeeuwse Paasvloot van 1699 de „*IJsselmonde*” en de „*Sion*” met Van der Haeghe aan boord, scheepten liefst 100 Zuidnederlanders. Op de „*IJsselmonde*”, met 215 koppen, telde men 55 landgenoten of 25,5% van de totale bemanning ¹³. In de monsterrol die halfweg de reis aan de Kaap de Goede Hoop werd opgemaakt konden we vaststellen dat 27 van de 70 soldaten, die de „*IJsselmonde*” meevoer, van Vlaamse origine waren of 38,5%. Hierbij vonden we ook enkele streekgenoten (Boekhoute, Lovendegem en Zomergem) van Carolus ¹⁴. Deze sterke Zuidnederlandse aanwezigheid op de Zeeuwse schepen kan verklaard worden omdat Middelburg de inschrijvingsplaats bij uitstek was voor Vlamingen en Brabanders.

¹⁰ V. ENTHOVEN, *Veel vertier. De Verenigde Oostindische Compagnie in Zeeland, een economische reus op Walcheren*. In : *Archief van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*, 1989, p. 87.

¹¹ J. R. BRUIJN, F. S. GAASTRA & I. SCHÖFFER, *Dutch-Asiatic Shipping in the 17th and 18th century*, The Hague, 1987, vol. I, p. 155.

¹² R. VERDOODT, *Zuidnederlanders in dienst van de Verenigde Oostindische compagnie (1661-1710)*, onuitgegeven proefschrift RUG, 1977, dl. II, p. 29.

¹³ ARDH, VOC nr. 12.239.

¹⁴ ARDH, VOC nr. 12.653.

De reis naar Batavia

Op 15 mei 1699, na twee weken wachten op de rede van Rammekens, ging de „*IJsselmonde*” onder zeil in het gezelschap van de „*Sion*” en de West-Indiëvaarder „*Windhond*”. Het „uitlopen” gebeurde niet zonder problemen. Immers de Scheldemonding lag en ligt bezaaid met zandbanken. Men vaarde via een brede geul, de Deurloo, die echter niet zo diep was. Ongeveer ter hoogte van Zoutlande bevond zich een ondiep stuk, dat men bij voorkeur tijdens hoog water diende te passeren om te voorkomen dat men vastliep¹⁵. Krachtige westenwinden bij het vertrek van de Paasvloot in 1699 verplichtten deze schepen drie dagen te wachten vooraleer ze zich zonder schade buiten de Deurloo wisten te manoevreren¹⁶.

Over de reis en het leven aan boord is Carolus vrij bondig in zijn dagboek. Wel toonde hij een bijzondere belangstelling voor een aantal dodelijke ongevallen tijdens de overtocht. Verder beklagde hij zich reeds na een week op zee over de karige rantsoenen; hij beschreef het als „*dit was 't begin van mijn armoede*”.

Enkele dagen na het zien van Madeira raakte de „*IJsselmonde*” door een storm uit koers en zeilde dicht onder de Westafrikaanse kust. Ze lieten op 19 juli het anker vallen ter hoogte van de Rio Corso (Liberia) en ruilden messen, oude kleren en drank voor verse groenten en fruit.

Medio oktober bereikten ze Kaap de Goede Hoop. Carolus telde 41 doden op het traject tussen Zeeland en de Kaap. Dit is flagrant in tegenspraak met het journaal van chirurgijn Simon Oosterhoorn. Volgens deze laatste bleef het dodenaantal beperkt tot zeven opvarenden¹⁷.

Aan de Kaap mocht de bemanning aan wal voor 18 dagen. Carolus beperkte zijn commentaar over dit verblijf met één zin die zijn houding wel kenmerkte namelijk „*mij diverterende met alderleij plaisieren van dit land; het isser seer duur leven dog de wijn goedkoop 't welk het principaalste was*”.

De „*IJsselmonde*” vervolgde zijn route langs Mauritius, waarna het schip op 5 januari 1700 de Javaanse westkust in zicht kreeg. De tropische warmte en een nijpend tekort aan voedsel hadden het grootste deel van de bemanning zodanig verzwakt dat deze Oost-Indiëvaarder niet meer op eigen kracht naar de Bataafse rede kon zeilen. Enkele voorbijvarende schepen boden hulp en stonden verse manschappen af om de „*IJsselmonde*” naar Batavia te loodsen. De Generale Missiven bevestigden deze droevige situatie: zij telden 20 doden en 94 zieken onder de bemanning¹⁸.

¹⁵ W. WEBER, *Een gezonken VOC schip 't Vliegend Hart*, Middelburg, 1987, p. 8.

¹⁶ ARDH, VOC nr. 5105, journaal van de „*IJsselmonde*” (Vlissingen-Kaap de Goede Hoop), 19.05.1699.

¹⁷ *Id.*, 15.10.1699.

¹⁸ ARDH, VOC nr. 1614, f° 1027-1028.

Een misnoegd soldaat in Batavia

Tijdens de eerste dagen van zijn dienst in Batavia bracht Carolus een bezoek aan Emmanuel de Bornezee, een extra-ordinaris van de Raad van Indië, en overhandigde hem enige brieven die hij in Middelburg had meegekregen. Deze hooggeplaatste VOC-dienaar ontving Van der Haeghe hartelijk als een landgenoot. Weldra ontstond er een vriendschapsband waardoor Carolus de kans kreeg het soldatenleven vaarwel te zeggen om als klerk of boekhouder de „*Compagnies boeken te helpen onderhouden*”. Hij weigerde echter maar verzocht Bornezee om hem zo snel mogelijk terug te sturen naar Europa.

Zijn dienst als militair bleek aanvankelijk voor Van der Haeghe een opeenvolging van uitpattingen en bestraffingen. Op 20 juni 1700 ging hij in dronken toestand als een dolleman te keer en takelde met zijn degen een andere soldaat zwaar toe in een duel om een lichtekooi. In zijn razernij maakte hij nog amok in een herberg. Hierdoor belandde hij voor zes weken in de gevangenis. Nadien werd hij voor drie maanden verbannen naar het Punt Saphier, een uithoek in het fort van Batavia. Ondertussen wist Bornezee te bekomen dat Carolus naar de Republiek mocht terugkeren, maar door zijn wangedrag verkeek Van der Haeghe deze unieke kans.

Tijdens het jaar 1701 raakte hij in conflict met een korporaal, wat uitmondde in enkele vechtpartijen. Uiteindelijk werd hij voor zijn opvliegend karakter zwaar gestraft : „*6 Corporaals daartoe gecommandeert, elk met een goede rotting tusschen de pieken, sloegen mij de cleren van 't lijff en het vel aanstucken, en daar na wierd ik voor de Water poort geplamt met 7 musquetten met sand gevult wegende tenminsten 120 pond, dewelke ik 4 dagen droeg...*”. Nadien bleef Carolus tot in april 1702 gestationeerd op Punt Saphier en hield hij zich gedeist. Wel werkte hij samen met de Franse VOC-soldaat Jean Beriot een plan uit om Batavia te ontvluchten.

In Spaanse dienst op de Filippijnen

Eind april 1702 wisten Van der Haeghe en Beriot hun oversten te verschalken door met een schip naar Manilla te deserteren. Voor het eiland Onrust, dichtbij de rede van Batavia lag reeds enige dagen de „*St. Caetano*” gemeerd om in de stad ankers te kopen. Dit was een Armeens schip, gecharterd en bemand door de Spanjaarden. Onder het voorwendsel een Hollands schip te willen bezoeken engageerden Carolus en zijn maat een roeier, die hen met een prauw naar de rede zou voeren. Eens buitengaats dwongen ze hem met de blanke wapens koers te zetten naar de Manillavaarder.

De „*St. Caetano*”, met aan boord de Spaanse generaal Miguel Martinez, verliet op 23 april 1702 Batavia na nog enige deserteurs te hebben opgepikt. Een maand later ravitaileerde deze Manillavaarder aan het eiland Poule Candoor, in de buurt van de Straat van Malacca. Daar ontmoetten ze de

„*Rossairo*”, het schip van de „Capitan” van Manilla, die als country-trader Malacca, de Coromandelkust en Bengalen had bezocht. In konvooi bereikten ze begin juni de Filippijnen. In het zicht van de Baai van Manilla zonderde de „*St. Caetano*” zich af en poogde 's nachts smokkelwaar, voornamelijk specerijen, met kleine bootjes aan wal te brengen. Doch er bleek verraad in het spel en deze goederen werden geconfisceerd.

Eens in Manilla aangeland wisten Van der Haeghe en Beriot de Armeense kapitein van de „*St. Caetano*” te overtuigen hen te engageren als constabels voor de eerstvolgende reis naar Bengalen. In afwachting van hun vertrek bood generaal Martinez hen zeer gastvrij logies aan. Deze laatste schreef ondertussen naar de gouverneur van Manilla, Domingo de Zabáburu ¹⁹, om onze twee vrijbuiters werk te verschaffen. Uit respect voor de gouverneur brachten Beriot en Van der Haeghe hem een beleefdheidsbezoek. Bij deze visite probeerde de gouverneur hen te overhalen dienst te nemen in het garnizoen van Manilla. Maar dit aanbod was weinig aantrekkelijk door het lage loon en bovendien wensten beiden zo snel mogelijk naar Europa terug te keren.

Enkele uren voor het vertrek naar Bengalen sloeg echter het noodlot toe. Alle pas aangekomen deserteurs en vreemdelingen werden midden in de nacht tot hun grote verbazing door Spaanse soldaten opgepakt en vastgezet in de hoofdwacht onder het paleis van de gouverneur. De volgende ochtend poogde de Armeense kapitein hen nog vrij te krijgen, maar omdat de Spanjaarden alle vreemdelingen verdachten van mogelijke spionage mochten ze niet naar „de kust” (Bengalen) varen. De gouverneur liet wel verstaan „*dat wij plaats soude hebben in 't gallioen naar Spanjen, als wij wilden, waarmede moesten te vrede zijn*”.

Jaarlijks vertrok er vanuit Manilla een galioen met zijde en specerijen naar Acapulco in Nieuw-Spanje, vanwaar dan weer Mexicaans en Peruviaans zilver naar de Filippijnen werd gezonden ²⁰.

Tegen hun zin werden Carolus en zijn gevangene companen ingelijfd bij de artillerie van het Spaanse garnizoen dat het fort St. Jago moest verdedigen. Dit was de belangrijkste vesting van Manilla. De Spanjaarden behandelden hen goed zodat ze na enkele weken reeds goed ingeburgerd geraakten in Manilla. Daar Carolus en Jean Beriot weinig Spaans verstonden zochten ze vaak het gezelschap op van de Jezuïeten, die in de Filippijnse hoofdstad hun voornaamste klooster hadden gevestigd voor Azië. Daar verbleven heel wat Franse, Italiaanse en Waalse paters die hen wegwijz maakten in de Filippijnse zeden en gewoonten. Jean Beriot voelde zich vlug aangetrokken tot het geestelijk leven, zodat hij op 14 november 1702 opgenomen werd als novice bij

¹⁹ Domingo de Zabáburu was gouverneur van Manilla in de periode 1701-1708 (H. DE LA COSTA, *The Jesuits in the Philippines 1581-1768*, Cambridge (Mass.), 1961, p. 600.).

²⁰ M. P. H. ROESSINGH, *Nederlandse betrekkingen met de Filippijnen, 1600-1800*. In: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, dl. 124,4, 1968, p. 485-486.

de „Compagnie van Jezus”. Hiermee verloor Carolus zijn beste vriend want als novice bij de Jezuïeten mocht men gedurende de eerste twee jaren geen contact meer hebben met de buitenwereld.

Bij de Duitse, Nederlandse en Engelse vrijbuiters bestond de vrees vervolgd te worden voor hun andere religie. Carolus zette zich in het bijzonder in om deze protestanten te bekeren door hen te introduceren bij de Jezuïeten. Verder leerde hij aan hen katholieke gebeden en vertelde hij over de sacramenten. Op deze wijze gingen verscheidene Nederlanders en Duitsers over tot het katholieke geloof.

In april 1703 werd de bemanningslijst samengesteld voor het jaarlijkse galjoen naar Mexico. In tegenstelling tot eerder gedane beloften werden praktisch alle vreemdelingen geweerd om naar Acapulco te zeilen. Carolus overhandigde de gouverneur nog een memoriaal dat hij als passagie methet galjoen wou meereizen. Maar de Spanjaard antwoordde laconiek „*no ay logar. Dat is soveel te seggen als daar is geen plaats te weten omdat het schip dit jaar seer klein was*”.

Naar aanleiding van deze tegenslag deed Carolus zijn beklag over zijn triestig bestaan, doch spontaan vervolgde hij met een uitvoerige beschrijving van zijn liefdesleven met zijn inlandse Agnes waaruit bleek dat hij een schrandere casanova was; „*Hadde ik willen trouwen, daar wierden mij verscheyde fortuynen van dotten gepresenteerd. Dus om in yders oogen wel te staan, namentlijk bij mijn superiooren, begost een witte indiaan* ²¹ *te vrijen, 't welk den Capitain van Pompagers* ²² *dogter was, en hadde staatmeyt geweest van voorgaande Couverneur genaamt Don Fausto. Sij was seer civiel en wel opgebracht, daar was ook geld bij, en was soet, jong, in 't geheel gekleed op sijn Spaans. Dog ik hadde geen sin van trouwen, want ik sogt maar van hier te geraken, en mijn wegh naar Vlaanderen te vervorderen om bij mijn oud lieve Bruggelingske te geraken, dewelke mij nogal in de sin lagh. Dus pour propter benestare, brande alhier de duyvel een kaarsken, en passeerde alsoo seer genoeglijk mijn tijd, want dat soete indiaantje was seer liefstallig, betrouwende haar tenvolle op mijn woorden, ja, dogt niet anders als met mij te trouwen, waarover wij ter presentie van haar vader verscheyde reysen hadden getracteerd.*”

Omdat Carolus en zijn maten geen passage naar Nieuw-spanje konden bemachtigen, verkozen ze in mei 1703 aan te monstere bij de „Aramada royal”, die slechts bestond uit twee scheepjes, om het retour-galjoen uit Acapulco op te wachten. De ontmoetingsplaats was de San Bernardino Straat aan het meest

²¹ Een Filippijns meisje met een lichte huidskleur of een „mistiza”.

²² De Pampagos, inwoners van de provincie Pampanga, gelegen in Noord-Luzon, waren gekend als uitstekende strijdkrachten. De Spanjaarden hadden verscheidene regimenten Pampagos in dienst.

zuidelijke punt van Luzon. Ze tekende voor kanonniërs en ontvingen zes realen voor een reis die 4 1/2 maanden duurde.

In tegenstelling tot de Hollandse en Engelse maritieme gewoonten waren ze verplicht zelf hun kookgerei aan te schaffen, „*want elck kookt op sijn Spaans sijn eygen pot*”. Tevens waren ze genoodzaakt tijdens deze missie zelf voor de ravitaillering te zorgen.

Het werd voor Carolus een ongelukkige tocht want na vier dagen viel hij van het dek door een openstaand luik in het ruim. Hierdoor raakte een schouder uit het lid. Hij maakte zich zeer druk over de onbekwaamheid van de scheepschirurgijn „*want op sijn Spaans sijn de chirurgijns groote esels, voornamentlijck dese, die wij hadden, want als ik den 3en dagh (na het ongeval) by hem quam, vraagde mij, sijn lapdoos open doende van welke salf ik wilde verbonden sijn? Ik laat nu ydereen considereren sijn capaciteyt*”. Gelukkig voor Carolus kon een inlander dezelfde dag nog zijn schouder terug in het lid plaatsen. Desondanks bleef Van der Haeghe voor de rest van zijn korte diensttijd in de Spaanse Armada werkonbekwaam.

De twee kleine oorlogsbodems meerden op 20 juni kort bij de San Bernardino Straat. Ze lagen tot begin september voor anker totdat uiteindelijk het zilver-galioen Zuid-Luzon bereikte. De kisten met zilver werden overgeladen in zeven „caracoas”²³ en onder escorte naar Manilla gevoerd.

Een volgende markante gebeurtenis in Carolus' avontuur op de Filippijnen had plaats op 10 november 1703. De commandant van het fort Sint-Jago vroeg hem te adviseren over de bedenkelijke toestand van dit militaire bolwerk. Deze Spanjaard had een blind vertrouwen in de zienswijze van Carolus over militaire bouwkunde, alhoewel deze geen ervaring had in het herstellen van vestingen. Niettemin kreeg Carolus ongeveer 200 inlandse metselaars en timmerlui toegewezen voor een uitgebreide opknapbeurt van het fort. Gedurende verscheidene maanden kweet onze figuur zich voortreffelijk van zijn taak onder het goedkeurend oog van de commandant. Nadien informeerde zijn Spaanse overste, in aanwezigheid van een constabel, naar zijn kennis over artillerie. Het bleek een soort proef waarin Carolus glansrijk slaagde „*want ik hadde een schoon constabels boek, daar ik alles uytgeleerd had, sodat se mijnden dat ik de artillerye verstond gelijk de specken*”²⁴ *al seggen dat de vreemdelingen alles weten, en willen niemant et leeren*”. Hierdoor kreeg Carolus de opdracht het geschut van het fort op punt te stellen. De commandant bood hem ook de functie van constabel aan, doch Van der Haeghe weigerde omdat er geen loonsverhoging aan verbonden was.

²³ Caracoas zijn Filippijnse vaartuigen. Het zijn lange boten met een hoge boeg en een nog hogere achterstevan. Ze hebben een groot dekhuis. Ze werden voortgedreven door middel van zeilen en roeispanten.

²⁴ „Specken” was een Hollandse scheldnaam voor een Spanjaard.

Zijn vrije tijd spendeerde Carolus in de kroeg of bij zijn inlands liefje Agnes. Begin januari 1704 begon zij zijn talmen voor haar te huwen moe te worden, maar de gewiekste Carolus vertelde haar dat hij eerst een reis naar Nieuw-Spanje zou maken om wat geld te vergaren. Hij verzocht haar geduld te hebben en overlaadde haar de volgende weken met kleine attenties.

Tussen Manilla en Japan

Door zijn verdienstelijke inzet voor de Spanjaarden hoopte Van der Haeghe echt dat hem ditmaal in het voorjaar van 1704 een passage naar Acapulco zou verleend worden. Het bleek tevergeefs want de berichten over de Successieoorlog in Europa noopten de Spanjaarden extra voorzichtig te zijn met vreemdelingen. Carolus overtuigde dan vijf lotgenoten om medio mei 1704 Manilla vaarwel te zeggen. Zij vluchtten op 18 mei naar Cavite, enkele mijlen ten zuiden van Manilla, en huurden daar een kleine jol. Met dit vaartuig voerden ze 's nachts naar een verlaten baai. Tevens sloegen ze ook een mondvoorraad in voor enkele dagen. Ze hadden er een afspraak met een Moors schip, bestemd voor Kanton, dat hen zou komen oppikken. Jammer genoeg daagde deze Chinavaarder nooit op, zodat de zes vrijbuiters besloten langs de Filippijnse kust noordwaarts te zeilen om nadien een gevaarlijke overtocht in open zee te wagen naar de Chinese kust.

Tot eind juni zeilden ze over riffen en langs eilandjes totdat ze Kaap Cagayan, de noordpunt van Luzon, in zicht kregen. Het probleem bij deze tocht vormde vooral het gebrek aan voedsel of liever de zoektocht naar eetbare dingen. Vaak beperkten ze hun maaltijden tot vis en weekdieren, maar dit hield onverwachtse risico's in zoals tijdens hun speurtocht op 30 mei „...*begosten met malkanderen tusschen de klippen in zee naar kost te zoeken en vonden een pot vol met slag van witte carrekollen, dewelke wij aanstonds op het vier stelden en kookten dog naardat wij die gegeten hadden bequamen ons seer qualyk, maakten ons half dronken en naderhand gaven ons grote koortsen en buykpijn*”.

Om te ravitailleren probeerden ze ook tijdens de eerste weken een ruilhandel op te zetten met de inlanders. Echter hun gebrek aan middelen verplichtte hen om regelmatig 's nachts uit stelen te gaan. Zo wisten ze eenmaal een os te roven, die hen een aardige voorraad vlees opleverde. De enige Europeanen die ze tijdens hun vlucht ontmoetten waren twee Augustijner paters. Bij deze laatsten werden ze hartelijk getrakteerd op rijst, zout, chokolade, tabak en brandewijn.

De oversteek vanuit Noord-Luzon naar China — zo'n tachtig zeemijlen — was een hachelijke onderneming, die met hun kleine jol moeilijk kon gerealiseerd worden. Met wat meeval raakten Carolus en zijn vrienden vrij snel uit koers en vertoefden slechts een drietal dagen in volle zee. In de veronderstelling op 28 juni 1704 Formosa bereikt te hebben gingen de zes avonturiers

bij valavond aan wal. Overdag verbergden ze zich op hun scheepje in een smalle baai. Ondanks deze voorzorgen bleef hun aanwezig niet onopgemerkt, „’s Morgens (30 juni) omtrent 8 uren quamen aldaar drie vaartuygen om te vissen, dewelke ons zagen, quamen met vreesse naar ons toe. De luyden geleeken wel chinesen dog en waren so niet gekleet, dies bij ons onbekent, nog konden niet een verstaan dog zij wesen ons, dat wij met hun op de andere zijde soude varen daar haar dorp lag, ’t welk wij deden. Soohaest wij daar ten ancker lagen maekte ik preparatie om aan wal te gaan maar dit slag van volk en wilde ons aan land niet laten gaan, dog waren ons seer toegenegen, gaven ons toebak, vrugten, lookuyen & a, waarop ik agterdenken kreeg in Japon vervallen te sijn en omdat sij flateerden en ons niet aan wal lieten gaan”.

Enkele dagen later legden de zes vrijbuiters bij een groter eiland aan. Daar maakten ze de Japanners duidelijk met tekeningen en het tonen van enige voorwerpen zoals de Prince-vlag en het VOC-monogram dat zij Hollanders waren. Carolus en zijn gezellen werden de attractie van het jaar op dit eiland; „Dese menschen keken op ons alsof zij haar dagen geen witte menschen meer gesien hadden, jae, met 50 vaartuygen quamen ons aan boord”. Ze werden evenwel niet aan land toegelaten en hun jolletje lag onder bewaking van twee schepen. Gedurende de eerstvolgende dagen inventariseerden de Japanners al hun schamele bezittingen. Ook werden ze ondervraagd over hun religie. Dit was een delikaat punt voor de Japanners omdat er de katholieke godsdienst verboden was en katholieken de doodstraf riskeerden. Zo werd de negende juli 1704 een zeer spannende dag voor Carolus: „Wij meenden desen dag gerust te wesen dog was de grootste troubelen. ’S agtermiddags omtrent 3 à 4 uren quamen weer al de grandens met 2 galeyen over ons visiteren, deden veel civile tekenen, gaven ons toeback en wesen of wij nog eeten hadden en die ons het eerste in de andere bhay gegeven hadde, dat opgeschreven was, scheurde de reekening in stucken, wees dat wij ook geen notitie en soude houden, sonder te verstaan waarom, want wij hadden haar gewesen, dat wij geen gelt en hadden om te betalen. Daarop begosten sij ons weder bij mal-kanderen te roepen en alle onse weinige goederen te visiteeren en andermael op te schrijven, jae, tot de messen die wij inde sack droegen. Onder anderen vonden zij in mijn kleeren verscheyde catholijcke boeken met prenten in, onder andere, een daar de geheele mis en passie Christy in prenten stond, daar zij veel werk van maekten want sij sijn vijanden van de catholieken. Doen begonnen mij te examineeren naar mijn geloof. Ik seyde hun te geloven in Jesum Christum, God in den hemel, dog zij kenden nog verstonden geene Jesus nog God. Dan wesen mij in ’t boek op ’t cruys, deden teken van reverentie of ik in de prent geloofden? wees tegen neen, maar wel God, die boven is. Dies konden niet begripen wat ik was en ze sogten seer scherp overal in ons goed od wij eenig paternoster hadden, want zij wesen zulcx de Spanjaarts en Portugesen te dragen. Wij hadden wel elck een in onse sack dog God en geliefde niet dat zij die vonden”.

De volgende weken bleven de zes vrijbuiters onder bewaking aan boord. De Japanners gaven hen ruim voldoende voedsel en letten op hun gezondheid. De 21ste juli raakten twee van Carolus'vrienden ernstig ziek, doch een bekwaam Japans chirurgijn wist hen met verscheidene kruiden er bovenop te helpen.

Begin augustus bracht een jonk de zes indringers naar Nagasaki en eindigde het dagboek van Carolus. Op de laatste pagina schreef Van der Haeghe nog een valse verklaring waarin hij angstvallig zijn desertie in Batavia verzwegen. Vermoedelijk was dit een laatste poging om de Hollanders in Deshima zand in de ogen te strooien.

Epiloog

Carolus en zijn gezellen werden op de VOC-factorij in Deshima zowel door de Hollanders als door de Japanners aan een verhoor onderworpen. Carolus legde aanvankelijk een leugenachtige verklaring af waarbij hij erop wees dat hij uit Spaanse gevangenschap was ontsnapt. Wel gaf hij toe met de „*Isselmonde*” naar Batavia te zijn gevaren, maar hij beweerde nadien vanuit Zeeland naar Curaçao te hebben gezeild, en nabij Yucatan door de Spanjaarden te zijn opgepakt. Zijn mooi verhaaltje kon hij echter niet meer staande houden toen zijn dagboek uit zijn bagage te voorschijn kwam.

Om de Japanners gunstig te stemmen wensten het opperhoofd van Deshima Carolus op te hangen aan een scheepsmast. Gelukkig voor Van der Haeghe liet de Japanse overheid deze executie onder buitenlanders niet toe.

In het najaar van 1704 werden de zes vrijbuiters naar Batavia gebracht om aldaar terecht te worden. Zover kwam het niet, want onder druk van Bornezee werden ze alle zes gepardonneerd en op vrije voeten gesteld. Ze gaven wel nog een uitvoerige militaire beschrijving van Manilla ten beste aan de Raad van Indië.

Carolus Van der Haeghe keerde als soldaat op het schip „*Den Berg*” terug naar Amsterdam. Eigenaardig genoeg nam hij na enige maanden, op 16 november 1705, weer dienst bij de VOC. Vanuit Texel vertrok hij aan boord van de „*Beverwaard*” naar Batavia. Uit de monsterrol van deze pinas konden we opmaken dat hij tot augustus 1707 in Batavia als soldaat heeft gediend. Vervolgens werd hij overgeplaatst naar Colombo (Ceylon), waar hij tot 15 december 1708 vertoefde. Het laatste spoor dat we van onze figuur terugvonden was zijn terugkeer met de „*Generale Vrede*” naar Amsterdam²⁵. Daar legde hij op 7 oktober 1709 bij notaris Jeremias Oxfort een verklaring af voor een onfortuinlijke maat die al zijn plunje was verloren²⁶.

²⁵ ARDH, VOC nr. 5552, f° 158.

²⁶ Gemeentearchief Amsterdam, Notariaatsarchief nr. 7517, 7/10/1709.